

В.М. Скляр

ЗМІНИ ЧИСЕЛЬНОСТІ ТА МОВНОЇ СТРУКТУРИ ТАТАР В УКРАЇНІ: ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПЕРЕПИСІВ НАСЕЛЕННЯ 1959, 1989, 2001 рр.

СУЧАСНА татарська етнічна меншина в Україні сформувалася переважно за радянських часів. До повернення депортованих кримських татар в Україну з другої половини 40-х рр. і до початку 90-х рр. XX ст. татари за чисельністю були найбільшою тюркською етнічною меншиною. Дослідження етнічного складу та мовної структури населення України, в тому числі й динаміки етнічних меншин, має важливе наукове значення.

На жаль, окремого дослідження щодо змін чисельності та мовної структури татарської етнічної меншини в сучасній науковій літературі не існує. Лише в наукових роботах В.С. Крисаченка [Крисаченко 2005, 368] та авторського колективу на чолі з В.Б. Євтухом [Євтух... 2004, 344] з'явилися незначні за обсягом підрозділи, присвячені татарам, зокрема було оприлюднено їхню чисельність за матеріалами перепису 2001 року. Опосередковано динаміка чисельності татар знайшла відображення в науковому доробку В.І. Наулка, але без урахування результатів перепису 2001 року [Наулко 1998, 80; Наулко 2001, 46–69]. Але в жодній з цих робіт не було проведено аналіз мовного середовища татарської етнічної меншини з урахуванням їхнього територіального розміщення в Україні.

Найбільш повні відомості про зміни чисельності та мовної структури татар містять матеріали переписів населення 1959 [Итоги... 1963, 231], 1989 [Національний склад... 2003, 246], 2001 рр. [Національний склад... 1991, 90] На основі аналізу цих статистичних матеріалів було підготовлено таблиці. Дослідження динаміки чисельності татар проводилося за 1959–2001 рр. загалом, так і окремо за двома періодами. Перший період (1959–1989 рр.) – радянська доба, а другий період (1989–2001 рр.) охоплює часи напередодні здобуття та в перше десятиліття існування незалежності України. Такий поділ дозволив виявити

часові відмінності у зміні чисельності татар та їхньої мовної структури.

До того ж аналіз змін чисельності татар розглядався порівняно з динамікою чисельності всього населення України – українців, етнічних меншин (окрім росіян). При проведенні аналізу територіального розміщення татар у західних і центральних областях України було використано статистичні матеріали, опубліковані в інформаційно-бібліографічному покажчику. Аналіз мовної структури дозволив виявити характер асиміляційних процесів у мовному середовищі татарської етнічної меншини та ступінь збереження ними власної національної мови.

Зміни чисельності татар в Україні у 1959–2001 рр. мали суперечливий характер. Зокрема, протягом першого періоду (1959–1989 рр.) спостерігалось інтенсивне зростання їхньої чисельності на 41,30 % (25,4 тис. осіб) – з 61,5 до 86,9 тис. осіб [Таблиця 1, 2]. Збільшення чисельності татар в Україні за цей період відбувалося не лише завдяки природному приросту, а й було безпосереднім наслідком міграцій.

Темпи приросту чисельності татар за перший період перевищували зростання чисельності всього населення України (22,89 %), українців (16,36 %) та етнічних меншин, окрім росіян (2,20 %), але дещо поступалися темпам приросту сукупної чисельності етнічних меншин (44,51 %) [Таблиця 2].

Незважаючи на досить високі темпи зростання чисельності татар у відносних показниках, їхній приріст в абсолютних показниках був доволі незначним. Тому і їхня частка серед приросту загальної чисельності населення України за 1959–1989 рр. та сукупної чисельності етнічних меншин була досить незначною – 0,27 % та 0,59 % [Таблиця 3]. Значно вищим був рівень цієї частки серед приросту сукупної чисельності етнічних меншин, окрім

росіян – 44,02 %, тобто – 25,4 тис. осіб з 57,7 тис. осіб [Таблиця 2, 3].

Протягом другого періоду (1989–2001 рр.) в Україні спостерігалось суттєве скорочення чисельності татар – з 86,9 тис. осіб до 73,3 тис. осіб [Таблиця 1]. Протягом 12 років їхня чисельність зменшилася на 13,6 тис. осіб (15,65 %) [Таблиця 2]. Суттєве зменшення чисельності цієї етнічної меншини стало прямим наслідком процесів етнічної асиміляції. Темпи скорочення чисельності татар в Україні протягом другого періоду були значно вищими за темпи скорочення чисельності всього населення (6,24 %) та сукупної чисельності етнічних меншин, окрім росіян (11,66 %) [Там само]. Ще більше, ніж чисельність татар, протягом цього часу скоротилася сукупна чисельність етнічних меншин (23,76 %) [Там само]. При чому зменшення сукупної чисельності етнічних меншин, у тому числі і татар, відбувалося на тлі незначного приросту чисельності українців (0,33 %) [Там само].

Частка татар серед скорочення загальної чисельності населення України за 1989–2001 рр. становила 0,42 %, серед сукупної чисельності етнічних меншин – 0,41 % [Таблиця 3]. Особливо значним був рівень цієї частки серед скорочення сукупної чисельності етнічних меншин, окрім росіян – 4,36 %, тобто – 13,6 тис. осіб з 312,3 тис. осіб [Таблиці 2, 3].

Завдяки інтенсивному приросту чисельності протягом першого періоду, незважаючи на її зменшення протягом другого, загалом за 1959–2001 рр. число татар в Україні зросло на 11,8 тис. осіб (19,19 %) [Таблиця 2]. За темпами приросту татари випереджали все населення, українців, а також етнічні меншини, відповідно – 15,22 %, 16,74 %, 10,18 % [Там само]. До того ж зростання чисельності у цей час відбувалося на тлі скорочення сукупної чисельності етнічних меншин, окрім росіян – 9,72 % [Там само]. Частка татар серед приросту чисельності всього населення України у 1959–2001 рр. була досить незначною – лише 0,19 %, і дещо більшою серед приросту сукупної чисельності етнічних меншин – 1,19 % [Таблиця 3].

Відмінності в темпах приросту чисельності татар та всього населення протягом окремих періодів безпосередньо впли-

вали на зміни рівня частки цієї етнічної меншини серед загальної чисельності населення України. Рівень цієї частки був досить незначним і становив у 1959 році 0,14 %, у 1989 році зріс до 0,17 %, а в 2001 році дещо зменшився – до 0,15 %. Тобто у 1959–2001 рр. рівень частки татар серед загальної чисельності населення України фактично не змінився.

Протягом цього часу змінювалася також і частка татар серед сукупної чисельності етнічних меншин, хоча її рівень залишався досить незначним. Зокрема, в 1959 році вона становила 0,63 %, у 1989 році – 0,62 %, а в 2001 році – 0,69 % [Там само]. Тобто у 1959–2001 рр. відбулося незначне зростання частки татар серед сукупного числа етнічних меншин в Україні.

Суттєво вищим був рівень частки татар серед сукупної чисельності етнічних меншин, окрім росіян. Зокрема, в 1959 році її рівень становив 2,34 %, у 1989 році досяг максимального показника – 3,25 %, а в 2001 році дещо зменшився – до 3,10 % [Там само].

Отже, загалом у 1959–2001 рр. відбулося зростання як чисельності татар, так і їхньої частки серед усього населення, сукупної чисельності етнічних меншин та етнічних меншин, окрім росіян.

Татарська етнічна меншина розташовувалася на території України досить нерівномірно. Абсолютна її більшість проживала в східних та південних областях. Загалом у Південно-Східній Україні в 2001 році мешкало 63704 татар, тобто 86,99 % їхньої загальної чисельності [Таблиця 8]. У центральних та західних областях кількість татар була досить незначною – лише 9540 осіб – 13,01 % від їхньої загальної чисельності в Україні [Там само].

Серед усіх областей найбільше татар проживало в Донецькій області, де мешкав кожен четвертий представник цієї етнічної меншини в Україні, тобто 19161 особа (26,14 %) [Там само]. Досить багато татар було розселено в АР Крим – 11090 осіб (15,13 %), а також Луганській – 8543 особи (11,66 %), Херсонській – 5343 особи (7,30 %), Запорізькій – 5177 осіб (7,06 %), Харківській – 4198 осіб (5,73 %) та Дніпропетровській – 3835 осіб (5,23 %) областях [Там само]. У Центральній Україні найбільше татар було зосереджено в Києві –

2451 особа (3,34 %), Київській та Полтавській областях, відповідно – 902 (1,23 %) та 819 (1,12 %) [Там само]. У Західній Україні (Львівській області) – 680 осіб (0,93 %) [Там само].

Якщо загалом по Україні татари за чисельністю посідали 12-те місце серед усіх етнічних меншин, то в Луганській та Херсонській областях, а також у Севастополі – третє, в АР Крим, Донецькій та Дніпропетровській областях – четверте, в Запорізькій області – п'яте.

Татари, як і абсолютна більшість етнічних меншин в Україні, проживали переважно в містах. У 2001 р. частина міського населення серед загальної чисельності татар в Україні становила 80,42 % (58954 особи), сільського населення – 19,58 % (14350 осіб) [Таблиця 9]. Тобто ця етнічна меншина мала досить високий рівень урбанізації. Чотири з п'яти татар мешкали в містах. До того ж за рівнем урбанізації татари переважали все населення України та українців, але поступалися росіянам. Таким чином, татарська етнічна меншина в Україні розселялася переважно в містах східних та південних областей.

Важливим аспектом дослідження етнічних процесів в Україні є аналіз мовного середовища етнічних меншин, у тому числі і татар. Татари, як і інші меншини, зазнавали мовної асиміляції, хоча частина їх продовжувала зберігати власну національну мову.

У 1959 р. в Україні нараховувалося 38,4 тис. татар, які визнавали рідною мовою татарську, а в 1989 році – 42,5 тис. осіб [Таблиця 5]. Протягом 1959–1989 рр. приріст становив 4,1 тис. осіб (10,68 %) [Таблиця 6]. За темпами приросту чисельності протягом цього періоду татари, не асимільовані за мовою, майже вчетверо поступалися темпам зростання загального числа татар – 41,30 % [Таблиця 2]. Частина татар з рідною татарською мовою серед загального приросту чисельності цієї етнічної меншини за 30 років становила лише 16,14 % [Таблиці 2, 5]. Тобто загальна чисельність татар в Україні протягом 1959–1989 рр. збільшувалася переважно не за рахунок тих, хто зберігав власну національну мову, а завдяки асимільованим за мовою.

Протягом другого періоду (1989–2001 рр.) чисельність татар, які визнавали

рідною мовою татарську, суттєво зменшилася – на 16,7 тис. осіб (39,29 %) [Таблиця 6]. За рахунок цієї мовної групи зазнала скорочення і загальна чисельність татар. При цьому зменшення чисельності татар, які визнавали рідною татарську мову, відбувалося на тлі зростання числа татар, асимільованих за мовою.

Суттєве зменшення чисельності татар з власною національною мовою протягом другого періоду на тлі досить незначного приросту їхнього числа протягом першого періоду призвело до того, що загалом за 1959–2001 рр. їхня чисельність скоротилася майже на третину – 32,81 % (12,6 тис. осіб) – з 38,4 тис. осіб до 25,8 тис. осіб [Таблиці 5, 6]. А загальна чисельність етнічних татар в Україні у 1959–2001 рр. суттєво зросла – 119,19 % (11,8 тис. осіб) [Таблиця 2].

Відмінності в темпах приросту та напрямках змін чисельності татар, які зберігали власну національну мову, та асимільованих за мовою безпосередньо вплинули на зміни мовної структури татарської етнічної меншини в Україні. Так, якщо в 1959 році абсолютна більшість татар визнавала рідною татарську мову (62,44 %), то у 1989 році – вже 48,91 % [Таблиця 5]. У 2001 році частка тих, хто зберігали власну національну мову (серед загального числа етнічних татар) ледве перевищувала третину – 35,15 % [Там само]. Протягом 1959–2001 рр. частка татар з рідною татарською мовою серед загального числа цієї етнічної меншини в Україні скоротилася на 27,29 % [Там само].

У 2001 році серед загального числа татар з власною національною мовою (25770 осіб) міське населення становило 17461 особу (67,76 %), а сільське – 8309 осіб (32,24 %) [Таблиця 9]. Розселення етнічних татар та татар з рідною татарською мовою суттєво відрізнялося. Так, серед етнічних татар 4 з 5 мешкали в містах, а серед татар з власною національною мовою – лише 2 з 3. До того ж існували також і суттєві відмінності в мовній структурі міського і сільського татарського населення. У 2001 році абсолютна більшість татар, які належали до сільського населення, зберігала власну національну мову – 57,90 %, а серед міського татарського населення – лише 29,52 % [Там само].

Отже, зміни чисельності татар з власною національною мовою мали значні часові відмінності. Крім того, проявилася тенденція до зменшення їхньої частки серед загального числа етнічних татар. Суттєво відрізнялася величина цієї частки серед міського та сільського татарського населення.

Татарська етнічна меншина зазнавала значної мовної асиміляції. Асиміляційні процеси в мовному середовищі татар мали два напрями: українізації та зросійщення.

Чисельність україномовних татар залишалася досить незначною порівняно з чисельністю російськомовних татар. Зокрема, в 1959 році в Україні нараховувалося лише 1,3 тис. україномовних татар, а російськомовних татар – 21,7 тис. осіб, тобто в 17 разів більше [Таблиця 5]. У 1989 році чисельність перших становила 1,5 тис. осіб, а других – 42,6 тис. осіб [Там само]. Російськомовні татари переважали за чисельністю україномовних татар майже в 30 разів.

Протягом 1959–1989 рр. приріст чисельності україномовних татар становив 0,2 тис. осіб (15,38 %), а російськомовних – 20,9 тис. осіб (96,31 %) [Таблиця 6]. За темпами приросту чисельності за цей період перевага була на боці російськомовних не лише у відносних, а й в абсолютних показниках – більше ніж в сто разів.

У 2001 році чисельність україномовних татар досягла 3,3 тис. осіб, а російськомовних – 43,1 тис. осіб [Таблиця 5]. Російськомовні татари за чисельністю переважали україномовних татар у 13 разів. Протягом 1989–2001 рр. чисельність україномовних татар більше ніж подвоїлася, але в абсолютних показниках приріст був досить незначним – 1,8 тис. осіб (120,00 %) [Таблиця 6]. Протягом цього періоду приріст чисельності російськомовних татар був ще меншим – 0,5 тис. осіб (1,17 %) [Там само]. До того ж зростання чисельності асимільованих за мовою татар (як україномовних, так і російськомовних) протягом цього часу відбувалося на тлі скорочення чисельності татар, які визнавали рідною власну національну мову.

Часові відмінності в темпах приросту чисельності україномовних та російськомовних татар безпосередньо вплинули на зміни чисельності обох цих мовних груп

за 1959–2001 рр. загалом. Так, чисельність україномовних татар збільшилася на 2 тис. осіб (153,85 %), а російськомовних – на 21,4 тис. осіб (98,62 %) [Там само]. Тобто за темпами приросту чисельності в абсолютних показниках суттєво переважали російськомовні татари, а у відносних показниках – україномовні татари.

Якщо взяти за 100,00 % приріст чисельності україномовних татар протягом 1959–2001 рр., то на перший період (1959–1989 рр.) припадало лише 10 %, а на другий період (1989–2001 рр.) – 90 % [Таблиця 7]. Тобто лише в часи напередодні здобуття та в роки незалежності України відновилися процеси природної мовної асиміляції татар в українському мовному середовищі. Прямо протилежний часовий розподіл приросту чисельності був характерний для російськомовних татар. Зокрема, на перший період припадало 97,66 % приросту їхньої чисельності, а на другий – лише 2,34 % [Там само]. Отже, процес мовного зросійщення татарської етнічної меншини в умовах незалежної України суттєво загальмувався.

Значно відрізнявся також і рівень частки україномовних та російськомовних татар серед загального числа етнічних татар. Так, у 1959 році частка україномовних татар становила лише 2,11 %, а російськомовних – 35,28 % [Таблиця 5]. У 1989 році частка україномовних татар навіть зменшилася порівняно з 1959 роком – до 1,73 %, як, до речі, скоротилася і частка татар, які визнавали рідною власну національну мову [Там само]. До того ж у 1989 році величина частки російськомовних татар була навіть вищою за частку татар з рідною татарською мовою серед загального числа етнічних татар.

У 2001 році мовна структура татарської етнічної меншини знову змінилася: зросла величина частки як україномовних, так і російськомовних татар і становила, відповідно, 4,52 % та 58,74 % [Там само]. Тобто якщо в 1959 році серед загального числа етнічних татар російськомовні татари були в меншості, то в 1989 році вони становили відносну більшість, а в 2001 році – абсолютну більшість.

Отже, якщо в 1959 році більшість татар зберігала власну національну мову, то у 2001 році, внаслідок мовної асиміляції,

перевагу мали російськомовні татари. Рівень мовної українізації татар залишався досить незначним. Татари зазнавали мовної асиміляції не від української більшості, а від однієї з етнічних меншин – росіян. Тобто асиміляційні процеси в мовному середовищі татарської етнічної меншини мали не природний, а штучний характер.

Процеси мовної асиміляції в середовищі татарської етнічної меншини мали значні територіальні відмінності. У 2001 році абсолютна більшість татар, які мешкали в західних і центральних областях (як і у південних і східних), була зросійшена за мовою, відповідно – 60,52 % та 58,48 % [Таблиця 10]. Рівень мовної українізації татарської етнічної меншини відрізнявся ще більше. Зокрема, частка україномовних татар серед загального їхнього числа в західних і центральних областях становила 16,5 %, а в південних і східних – лише 2,72 % [Там само].

У результаті того, що суттєві відмінності мав рівень мовної асиміляції татарської етнічної меншини за окремими областями, відрізнялося також і територіальне розміщення україномовних та російськомовних татар. Так, у 2001 році в західних і центральних областях проживало 47,55 % від загального числа україномовних татар в Україні і лише 13,41 % від загального числа російськомовних татар, а в південній і східних областях, відповідно, 52,45 % та 86,59 % [Таблиця 9].

Існували також і суттєві відмінності в рівні урбанізації україномовних та російськомовних татар. Зокрема, більш урбанізованими виявилися російськомовні татари, 89,53 % від загального числа яких проживали в містах [Таблиця 11]. Серед україномовних татар частка міського населення була дещо нижчою – 73,44 % [Там само], а частка сільського населення – вищою, ніж серед російськомовних татар, тобто 25,56 % та 10,47 % [Там само].

Відрізнялася також і мовна структура татар, які мешкали в містах та селах. Зокрема, у 2001 році серед етнічних татар, що зосереджувалися в містах, російськомовні татари становили абсолютну більшість – 65,39 %, тобто 2/3, а серед татар, які проживали в селах, вони опинилися в меншості – 31,41 % [Таблиця 12]. Серед татар, що мешкали в селах, переважали

ті, хто визнавав рідною татарську мову. Також дещо вищою була і частка україномовних татар серед татарського сільського населення порівняно з татарським міським населенням, відповідно – 6,13 % та 4,12 % [Там само].

Аналіз мовного середовища татарської етнічної меншини, з урахуванням володіння рідною та другою мовами, засвідчує також існування суттєвих відмінностей у ступені розповсюдження татарської, української та російської мов. Так, зокрема, у 2001 році лише половина від загальної чисельності татар в Україні визнавали власну національну мову в якості рідної та другої – 50,1 % (36722 особи) [Таблиця 13]. Рівень володіння татарами українською мовою був ще меншим – 46,71 % (34242 особи) [Там само]. Натомість абсолютна більшість татар – 68395 осіб (93,30 % від загальної чисельності) визнавали російську мову як рідну та другу [Там само].

Загальна мовна структура татар, які мешкали в містах і селах, також мала значні відмінності. Так, серед татарського міського населення абсолютна більшість була асимільована за мовою. Татарську мову як рідну та другу визнавали лише 46,29 % від загального числа татар, які мешкали в містах [Там само]. А величина частки татар, які володіли українською мовою, була дещо вищою – 49,00 % [Там само]. Майже вдвічі більшим був рівень володіння татарами російською мовою – 94,33 % [Там само].

Визначальною ознакою мовної структури татарського сільського населення був значно вищий рівень володіння власною національною мовою. Майже 2/3 від загального числа татар, які мешкали в селах, визнавали татарську мову як рідну та другу – 65,74 % [Там само]. А серед сільського татарського населення величина частки україномовних та російськомовних татар був дещо нижчою порівняно з міським населенням – 37,32 % та 89,07 % [Там само]. Отже, в мовному середовищі татар (рідна та друга мови) – як у містах, так і селах – домінувала не татарська чи українська мова, а мова однієї з етнічних меншин – росіян.

Таким чином, проведений аналіз статистичних матеріалів дозволив дослідити динаміку чисельності татар протягом

1959–2001 рр. та виявити протилежні напрямки цих змін за двома періодами. Досліджено було також і мовну структуру татар та їхнє територіальне розміщення в Україні.

Лише в умовах здобуття Україною незалежності відкрилися можливості для національно-культурного відродження українства, а також етнічних меншин. Винятком не стала і татарська етнічна меншина. Національно-культурне та релігійне відродження татар, можливо, якщо не зупинить, то хоча б дещо загальмує процес мовної та етнічної асиміляції цієї меншини. Насам-

перед це стосується відродження власної національної мови – якщо не як рідної, то хоча б як другої.

З іншого боку, з набуттям неформального, а реального статусу української мови як державної можливим стане збільшення чисельності татар, які визнаватимуть українську мову як другу. Про це свідчить зростання числа україномовних татар – насамперед у західних та центральних областях України. У східних та південних областях триває мовна асиміляція татар і як наслідок цього – етнічна асиміляція у формі зросійщення.

ТАБЛИЦІ

Таблиця 1. Чисельність усього населення: українців; етнічних меншин; етнічних меншин, окрім росіян та татар в Україні (тис. осіб)

	1959	1989	2001
Все населення	41869,0	51452,0	48240,9
Українці	32158,5	37419,0	37541,7
Етнічні меншини	9710,5	14033,0	10699,2
Етнічні меншини, крім росіян	2619,7	2677,4	2365,1
Татари	61,5	86,9	73,3

Таблиця 2. Зміни чисельності всього населення; українців; етнічних меншин; етнічних меншин, окрім росіян та татар (тис. осіб, у %)

	1959–1989		1989–2001		1959–2001	
	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%
Все населення	9583,0	22,89	–3211,1	–6,24	6371,9	15,22
Українці	5260,5	16,36	122,7	0,33	5383,2	16,74
Етнічні меншини	4322,5	44,51	–3333,8	–23,76	988,7	10,18
Етнічні меншини, крім росіян	57,7	2,20	–312,3	–11,66	–254,6	–9,72
Татари	25,4	41,30	–13,6	–15,65	11,8	19,19

Таблиця 3. Частка татар серед приросту (скорочення) чисельності всього населення; етнічних меншин та етнічних меншин, окрім росіян (у %)

	1959–1989	1989–2001	1959–2001
Все населення	0,27	–0,42	0,19
Етнічні меншини	0,59	–0,41	1,19
Етнічні меншини, крім росіян	44,02	–4,36	пр/ск*

Таблиця 4. Частка татар серед усього населення; етнічних меншин та етнічних меншин, окрім росіян (у %)

	1959	1989	2001
Все населення	0,14	0,17	0,15
Етнічні меншини	0,63	0,62	0,69
Етнічні меншини, крім росіян	2,34	3,52	3,10

* Приріст.

Зміни чисельності та мовної структури татар в Україні

Таблиця 5. Розподіл чисельності татар за рідною мовою: татарською, українською, російською (тис. осіб, у %)

	1959		1989		2001	
	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%
Татарська	38,4	62,44	42,5	48,91	25,8	35,15
Українська	1,3	2,11	1,5	1,73	3,3	4,52
Російська	21,7	35,28	42,6	49,02	43,1	58,74

Таблиця 6. Зміни чисельності татар за рідною мовою: татарською, українською, російською (тис. осіб, у %)

	1959–1989		1989–2001		1959–2001	
	тис. осіб	%	тис. осіб	%	тис. осіб	%
Татарська	4,1	10,68	-16,7	-39,29	-12,6	-32,81
Українська	0,2	15,38	1,8	120,00	2,0	153,85
Російська	20,9	96,31	0,5	1,17	21,4	98,62

Таблиця 7. Часовий розподіл приросту чисельності асимільованих за мовою татар: україномовних та російськомовних (у %) за 1959–2001 рр.

	1959–1989	1989–2001
Україномовні	10,00	90,00
Російськомовні	97,66	2,34

Таблиця 8. Територіальне розміщення татар в Україні в 2001 році (осіб, у %)

	осіб	%
Україна	73304	100,0
Центр і Захід	9540	13,01
Київ	2451	3,34
Київська	902	1,23
Полтавська	819	1,12
Львівська	680	0,93
Кіровоградська	539	0,73
Черкаська	537	0,73
Вінницька	504	0,69
Житомирська	486	0,66
Хмельницька	464	0,63
Чернігівська	461	0,63
Сумська	435	0,59
Закарпатська	252	0,34
Волинська	232	0,32
Рівненська	223	0,30
Івано-Франківська	215	0,29
Чернівецька	210	0,29
Тернопільська	130	0,18
Схід і Південь	63764	86,99
Донецька	19161	26,14
АР Крим	11090	15,13
Луганська	8543	11,66
Херсонська	5353	7,30
Запорізька	5177	7,06
Харківська	4198	5,73
Дніпропетровська	3835	5,23
Одеська	2640	3,60
Севастополь	2512	3,43
Миколаївська	1255	1,71

Таблиця 9. Територіальне розміщення в Україні татар з рідною мовою: татарською, українською, російською у 2001 році (осіб, у %)

	татарська		українська		російська	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Центр і Захід	2108	8,18	1574	47,55	5774	13,41
Схід і Південь	2362	91,82	1736	52,45	37286	86,59

Таблиця 10. Мовна структура татар за рідною мовою у 2001 році (в %) (територіальні відмінності)

	татарська	українська	російська
Центр і Захід	22,10	16,50	60,52
Схід і Південь	37,11	2,72	58,48

Таблиця 11. Соціальна структура татар у 2001 році і міське та сільське населення (осіб, у %)

	Етнічні татари		Татарська мова		Українська мова		Російська мова	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Міське і сільське населення	73304	100,00	25770	100,00	3310	100,00	43060	100,00
Міське населення	58954	80,42	17461	67,76	2431	73,44	38552	89,53
Сільське населення	14350	19,58	8309	32,24	879	26,56	4508	10,47

Таблиця 12. Мовна структура татар у 2001 році: рідна мова (у %)

	татарська	українська	російська
Міське і сільське населення	35,15	4,52	58,74
Міське населення	29,62	4,12	65,39
Сільське населення	57,90	6,13	31,41

Таблиця 13. Мовна структура татар у 2001 році: рідна мова та друга мова (осіб, у %)

	татарська		українська		російська	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Міське і сільське населення	36722	50,10	34242	46,71	68395	93,30
Міське населення	27288	46,29	28886	49,00	55614	94,33
Сільське населення	9434	65,74	5356	37,32	12781	89,07

ЛІТЕРАТУРА

Євтух В.Б., Троцинський В.П., Галушко К.Ю., Чернова К.О. Етнонаціональна структура українського суспільства: довідник. Київ, 2004.

Итоги Всесоюзной переписи населения 1959 года. Украинская ССР. Москва, 1963.

Крисаченко В.С. Динаміка населення: демографічні, етнічні та глобальні виміри. Київ, 2005.

Наулко В.І. Динаміка етнічного складу населення України в ХХ ст. // Етнонаціональні процеси в Україні: історія та сучасність. Київ, 2001.

Наулко В.І. Хто і відколи живе в Україні. Київ, 1998.

Национальный состав населения СССР. По данным Всесоюзной переписи 1989 г. Москва, 1991.

Національний склад населення України та його мовні ознаки. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року. Київ, 2003.